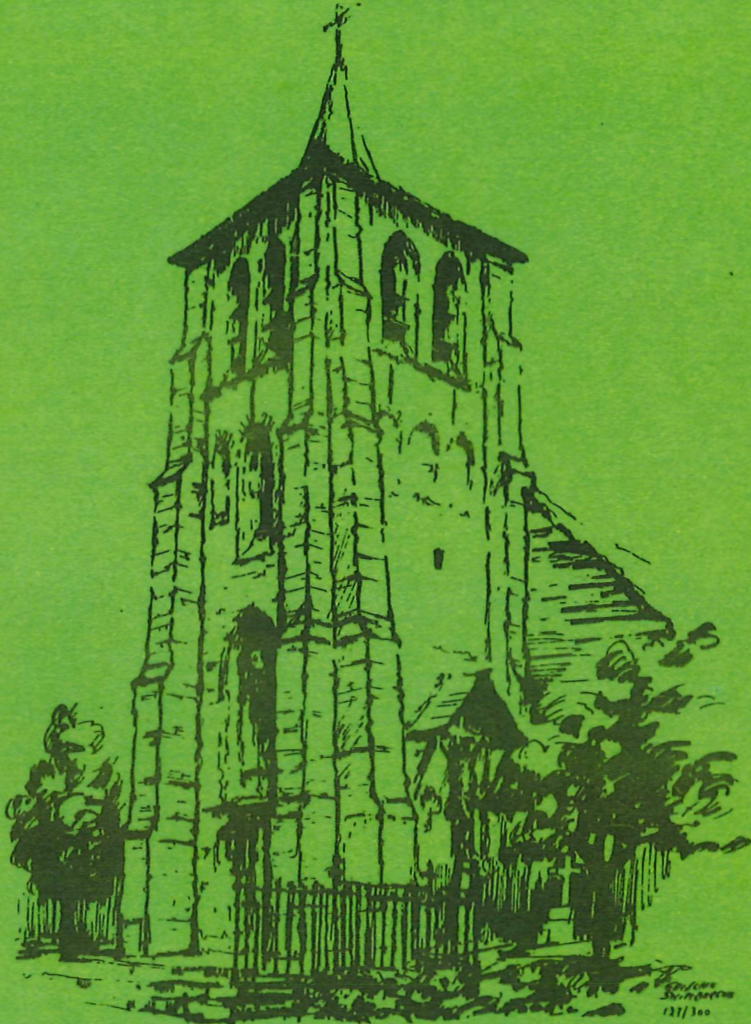

ZILLEGHEM

MAART 1988 - 9DE JAARGANG NR 1
Driemaandelijks tijdschrift

ZILLEGHEM

HANDELINGEN VAN DE KRING VOOR HEEMKUNDE
EN GESCHIEDENIS "PASTOOR RONSE"

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

I N H O U D

Patrick Arnou	Een Loppemse vrouw als heks verbrand in 1611	3
Eddy Kyndt	Eenighe gewoonelijke en buytengewoonelijke voorvallen te Zedelgem (IV)	39

MAART 1988 - 9DE JAARGANG NR 1

REDAKTIE EN BEHEER

Jules Pollet	Sint-Elooistraat 16 Zedelgem
Patrick Arnou	B.J. Lievensstraat 2a Zedelgem
Géry Cappon	Schattingbeekstraat 3 Zedelgem
Victor Deceuninck	Groenestraat 29 Zedelgem
Bertrand Denys	Klaprozenlaan 13 Loppem
Eddy Kyndt	Snellegemsestraat 8 Zedelgem

Erevoorzitter: E. H. Willy Peirsegaele

Lidmaatschap: 250 F
Rek. 001-0771018-41 of 738-1172056-27
Heemkundige Kring "Pastoor Ronse"
Zedelgem

Studies verschenen in "Zilleghem" of uittreksels daarvan, mogen niet gebruikt noch aangehaald worden zonder te verwijzen naar dit tijdschrift en de auteur.

Ieder auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikels.

Verantw. uitgever: Jules Pollet, Sint-Elooistraat 16 Zedelgem

EEN LOPPEMSE VROUW ALS HEKS VERBRAND IN 1611.

Patrick ARNOU

Inleiding.

Het geloof in duistere machten, heksen en tovenaars is een universeel verschijnsel dat bij alle volkeren wordt aangetroffen. Men gelooft dat bepaalde personen door op natuurkrachten of bijzondere machten een beroep te doen, kunnen ingrijpen op de werkelijkheid en deze in een door hen gewenste richting kunnen ombuigen.

Ook in onze streken is dit geloof steeds aanwezig geweest en dit zelfs tot in een vrij recent verleden.

Een studie rond 1970 door Lic. Lieven CUMPS uitgevoerd in de streek ten Zuiden van Brugge (waarin ook Zedelgem en Loppem betrokken waren) toont aan dat tot voor de Eerste Wereldoorlog alhier het geloof in geesten, spoken en vooral heksen en tovenaars zeer levendig was.

In de studie van CUMPS worden door oudere zegspersonen nog verschillende vrouwen uit onze gemeenten bij name aangeduid als heks of toveres.

Men geloofde werkelijk dat deze vrouwen, die de gedaanten van katten of zelfs van hazen konden aannemen, verantwoordelijk waren voor de dood van kinderen, ziekte van het vee, omkantelen van wagens of het verliezen van de juiste weg. Soms waren er ook wel goede heksen, zoals Treese Kousse uit Loppem die dieren en mensen kon gene-

zen door bovenaardse krachten.

Meestal echter was men beducht voor heksen en tovenaars, die als levensgevaarlijk en schadelijk bekend stonden.

Deze algemeen verspreide opvatting inspireerde ook de wetgevers die straffen stelden op het beoefenen van toverij.

In de Germaanse volksrechten werd enkel de schadelijke toverij bestraft. Deze straffen gingen van geldboeten over geseling naar de doodstraf wanneer de toverij iemands dood had veroorzaakt.

Voor de Kerk echter hadden toverkunsten een bijkomende dimensie; men zag hierin het werk van de duivel die met de heks of tovenaar een verbond had gesloten. Toverij was dan ook verwant met ketterij en diende uitgeroeid te worden.

Vanaf de Middeleeuwen werd de repressie dan ook harder. Er ontwikkelde zich een wetenschappelijke studie van de demonen, die als werkelijk bestaand werden beschouwd. Deze demonen konden met de mensen een pact sluiten en zelfs tot seksuele omgang komen.

Ernstige theologen, zoals Thomas VAN AQUINO, kwamen tot de vaststelling dat toverij echt bestond.

Tot aan de XVIe eeuw nochtans bleef men relatief zacht optreden tegen heksen. Een vrouw die in 1364-65 melk had betoverd in het Gentse, kwam er bvb. met een geldboete vanaf en te Leuven werden in 1408 drie vrouwen wegens toverij veroordeeld tot strafbedevaarten.

Pas in de XVIe eeuw kwam de heksenvervolging goed op gang. Rechtstreekse aanleiding hiertoe was de heksenbul van Paus Innocentius VIII op 5 december 1484, waarbij bijzondere

pauselijke inquisiteurs naar de hekserij werden aangesteld voor Duitsland. Deze twee inquisiteurs werden meteen de auteurs van een boek "Heksenhamer" (Malleus Maleficarum), een handleiding voor het opsporen en berechten van heksen.

Dit werk werd een enorm succes en leidde tot een heksenvervolging op zeer grote schaal, waarbij duizenden mensen, vooral vrouwen, op de brandstapels een gruwelijke dood vonden.

In onze streken bleef de vervolging van hekserij hoofdzakelijk berusten bij de burgerlijke rechtbanken en niet bij de kerkelijke rechtbanken. De macht van de pauselijke inquisitie bleef in de Nederlanden zeer beperkt.

Het waren dus de gewone rechtscollèges, de schepenenbanken, die rechtspraken inzake en de gewone rechtsdienaars die de vervolgingen en de ondervragingen waarnamen.

Vanaf de eerste helft van de XVIIe eeuw (later dan in de meeste andere West-Europese landen) vindt men de eerste executies van heksen door middel van de brandstapel.

Gezien de enorme versnippering van rechtsgebieden, en dus ook van rechtbanken, verschilt de vervolging enorm van streek tot streek.

De echte vervolgingswaan breekt echter pas voorgoed los na de grote ordonnanties op de hekserij van Filips II in 1592, die een strenge en onbarmhartige bestraffing voorschreven.

Hierop volgde een tijd van harde repressie, die niet afnam met de komst van Albrecht en Isabella, die in 1606 eveneens aandrongen op een strenge aanpak en verwezen naar de ordonnantie van 1592.

De executies bleven zich in groten getale voordoen in alle belangrijke steden van de Zui-

delijke Nederlanden en ook op het platteland, waar de plaatselijke schepenbanken soms van een buitengewone wreedheid getuigen, tot de laatste helft van de XVIIe eeuw.

Na 1650 loopt het aantal executies wel terug en in Vlaanderen valt de laatste executie voor in 1684 te Belsele en in Wallonie in 1689 te Marcheen-Famenne (ter vergelijking: de laatste heksenverbranding in Frankrijk dateert van 1745, in Duitsland van 1775, in Zwitserland van 1782, in Italië van 1791 en in Polen van 1793).

1. De aanleiding.

Van deze heksenwaan werd ook een Loppemse vrouw het slachtoffer, nl. Catelijne VERBAUWEN, echtgenote van Joos Spins en dochter van Joos Verbauwen.

Wij kennen haar geschiedenis uit de strafbundel, die in zijn geheel bewaard is gebleven in het Rijksarchief te Brugge, en die enkele jaren geleden werd bestudeerd en uitgegeven door Germain VANDEPITTE in het tijdschrift "Rond de Poldertorens" van de Heemkundige kring Sint-Guthago uit de Zwinstreek.

Uit de processtukken komt Catelijne VERBAUWEN naar voor als een vranke vrouw, die niet op haar mondje gevallen was en ook menig man te woord kon staan, hetgeen haar blijkbaar door vele van haar dorpsgenoten niet in dank werd afgenomen.

Zij was Loppemse van geboorte, waar de familie VERBAUWEN in die tijd trouwens vrij verspreid bleek te zijn (36 geboorten te Loppem in de jaren 1623-1793).

Catelijne was gehuwd met Joos Spins. Volgens A. VERVENNE in zijn boek "Oude hoeven, herbergen en molens te Loppem", betrof het wellicht de Joos Spins, die in 1603 kerkland pachtte en 100 roeden land bezat op Sysen. Een zoon Jacob Spins pachtte eerst de hoeve Sysen en baatte daarna de herberg De Swaene uit op het dorp (zie hierover verder).

Uit de strafbundel kunnen we afleiden dat ze moet gehuwd zijn rond 1600. Haar eerste kind werd doodgeboren, maar daarna kwamen er nog kinderen, waaronder een dochtertje dat in 1611 acht jaar oud was.

Met haar man betrok Catelijne een hoeve te Loppem, die ze in pacht had samen met een zekere Pauwel VAN HOVE (zie ook verder).

Bij de verdeling van de gezamenlijke gepachte hoeve kwam het tot een discussie, gezien Pauwel een klein partijtje land in meer voor zich alleen zou gehouden hebben. Bij een herbergbezoek zou Catelijne aan Pauwel VAN HOVE daarover publiekelijk verwijten hebben gemaakt. VAN HOVE was hiermee geenszins gediend.

Hierop begon het Pauwel op te vallen dat hij de laatste tijd een zeer grote sterfte had gekend onder zijn vee.

Hij begon hieromtrent verdenkingen te koesteren tegen Catelijne VERBAUWEN dat zij weleens een heks zou kunnen zijn. Hij durfde het zelfs aan om haar in het openbaar en in het bijzijn van de pastoor van Loppem een "tooveresse" te noemen.

Catelijne had hieromtrent groot misbaar gemaakt en op 14 maart 1611 legde Pauwel VAN HOVE klacht neer tegen haar wegens toverij bij de Schepenbank van het Brugse Vrije te Brugge.

2. Het onderzoek.

De landelijke streek rond Brugge (waaronder gans groot-Zedelgem) behoorde tijdens het Ancien Régime tot de bestuurlijke en rechterlijke omschrijving van het Brugse Vrije, behoudens bepaalde enclaves die een eigen bestuurs- en rechtsordering hadden (vb. Heerlijkheid van Den Houtschen dat o.a. een deel van Loppem en ook een klein deeltje Zedelgem omvatte, de Heerlijkheid van Tillegem, de Heerlijkheid Wijnendale, enz.).

Het bestuur en de rechtspraak in het Brugse Vrije was in handen van een eigen schepensbank, die wel zetelde in de stad Brugge, maar verder geheel onafhankelijk was van de stedelijke schepensbank.

Het was dus binnen deze schepensbank van het Vrije dat het onderzoek van start ging tegen Catelijne VERBAUWEN.

Men begon met het advies te vragen van de Aartsdiaken bij het Bisdom en begon toen een plaatselijk onderzoek.

Daarbij kwamen nog een aantal bijkomende bezwarende feiten aan het licht.

Er was vooreerst de kwestie met Gabriël DE VINCK, haar naaste geboortgenoot.

Deze Gabriël had het kind van Catelijne geslagen omdat het door onoplettendheid haar beesten had laten lopen in zijn vruchten.

Cateljne zou weliswaar een halve hoed koren gegeven hebben als schadevergoeding, maar zou Gabriël bedreigd hebben dat ze hem in een doorn zou laten trappen, die hij niet gemakkelijk uit zijn voet zou krijgen.

Een maand later was DE VINCK ziek geworden.

Hetzelfde was gebeurd met Pieter COPPENS en dit ook na ruzie met Catelijne en wel op het huwelijksfeest van Jan HERREMANS.

Haar man was toen in slaande ruzie gekomen met COPPENS omdat deze van een geschoten stuk wild slechts een zeer klein stukje had meege-deeld.

Catelijne was in het gevecht ten voordele van haar man tussenbeide gekomen en had daarbij aan de kraag van COPPENS getrokken, roepende: "Ic zal den Coppens wel hebben!". COPPENS was daarna ziek geworden.

Ten tonele kwam ook de zaak van Jacob VAN LENENDALE, die dan woonde bij Jan MEYAERT, maar nu getrouwd was op Zedelgem.

Een zes tot zeven jaar voordien zou deze op een zondag bij Catelijne een mestvork zijn komen lenen. Zij zou hem op de rug of op de schouder geklopt hebben en hij zou de maandag erop reeds ziek geworden zijn.

Nadien zou ze nog de moeder van deze VAN LENENDALE gezien hebben bij het Vleeshuis in Brugge. Deze was aan het spreken met een zekere Goolkin CASIER uit Oostkamp over de ziekte van Jacob. Catelijne zou gevraagd hebben hoe het met hem was. Er zou daarbij over toverij gesproken zijn en de verkoopster zou aan Catelijne zelfs geen vlees willen verkopen hebben, waarna Cate-lijne tegen haar zou gezegd hebben: "Cust myn ghadt!".

Daarbij was er nog de ziekte van François SEYE.

Deze zou bij een drinkgelag in de maand mei

van haar een pot bier geweigerd hebben en daarbij gezegd hebben dat hij door haar niet wilde betoverd worden. Dit alles zou zijn voorgevallen in de herberg van WANDELE en hierbij zou o.a. Jan BLONDEEL aanwezig zijn geweest.

Na de kermis was SEYE ziek geworden. De zieke had zich laten belezen en de belezer meende dat hij het slachtoffer was van toverij.

Tenslotte was er nog Guillaume DE CLERCQ, die haar eveneens voor toverheks had verweten. Bij dezelfde DE CLERCQ zou trouwens ook nog de VAN LENENDALE gewerkt hebben, die nadien ook was betoverd geworden toen hij de riek kwam vragen (zie hierboven).

De schepenen van het Vrije vonden al deze elementen voldoende om tot de aanhouding van Catelijne over te gaan.

3. Aanhouding en eerste ondervragingen.

Cateljne VERBAUWEN werd aangehouden op 27 oktober 1611 "berucht van toverie". Zij werd in het Steen te Brugge opgesloten.

Op 29 oktober 1611 werd Catelijne voor het eerst onderhoord door de schepenen van het Vrije, bijgestaan door de pensionaris (de jurist die de schepenen bijstond) Viglius VAN MARKE.

Men voelde haar aan de tand over de zaken en de ziektes van Pauwel VAN HOVE, Gabriël DE VINCK, Pieter COPPENS en Jacob VAN LENENDALE. Catelijne ontkende elke schuld en beweerde van bepaalde zaken niets af te weten.

Nieuwe ondervraging volgde op 11 november 1611.

De schepenen hadden het nu over de ziekte van François SEYE en men kwam ook terug op de zaak van Jacob VAN LENENDALE.

Catelijne bleek zichzelf op enkele details tegen te spreken, maar ze verweerde zich over het algemeen goed en kon voor vele zaken een aanneembare uitleg verstrekken.

Daarna besloot men een aantal getuigen op te roepen om ze eerst afzonderlijk te onderhoren en ze daarna met Catelijne te confronteren.

Het betrof Gabriël DE VINCK, zijn vrouw Lyne en de inwonende Joos VAN RENTERGHEM, alsook Pieter PANE.

Catelijne bleef elke schuld ontkennen. Volgens haar was zij na het incident naar aanleiding van de slagen tegenover haar kind, steeds goed bevriend gebleven met DE VINCK en hadden ze samen nog gedronken bij WANDELE. Opnieuw poogde men haar op kleine tegenstrijdigheden te betrappen.

Ook op de andere punten bleef zij op haar standpunt.

Volgens haar was het o.a. onmogelijk dat SEYE een pot bier van haar zou geweigerd hebben en haar voor toveres zou uitgemaakt hebben. Wel was dit gebeurd door Pauwel VAN HOVE, die aanklacht tegen haar gedaan had.

De eropvolgende confrontatie liep echter voor haar nadelig uit.

Gabriël DE VINCK en Pieter PANE hielden vol dat Catelijne tegenover DE VINCK dreigingen had geuit om hem in een kwalijke doorn te laten terden, hetgeen zijzelf tijdens haar ondervraging

steeds had ontkend.

Ook omtrent de discussie met de moeder van Jacob VAN LENENDALE en de vleesverkoopster te Brugge bleef er onenigheid tussen de versie van Catelijne en deze van het intussen opgeroepen Goolkin CASIER uit Oostkamp.

In haar aanwezigheid bevestigde SEYE ook dat hij wel degelijk bier van haar had geweigerd en haar voor toverheks had verweten.

De klager Pauwel VAN HOVE tenslotte bevestigde dat Catelijne wel degelijk aan de kraag van COPPENS had getrokken tijdens de vechtpartij, waarna COPPENS ziek was geworden.

Op basis hiervan diende Catelijne haar versies enigszins aan te passen. Zij hield wel voor zich ter goeder trouw vergist te hebben en beriep zich op de ruime tijdspanne die sedert de gebeurtenissen al verlopen was.

De schepenen vonden het echter welletjes en beslisten tot de tortuur in de folterkamer over te gaan.

4. De folteringen en verdere ondervragingen.

Op woensdag 23 november 1611 werd Catelijne naar de folterkelder overgebracht.

Men liet haar eerst gekleed op de bank gaan zitten en ondervroeg haar opnieuw, waarop ze alle schuld loochende.

Hierop werden haar de duimschroeven aangedaan en daarna voor het eerst geselsd. Ze bleef ontkennen.

cū niet toffide vā cenē tprāt / hy heift doch te beghōnē eerst zoctelich / daer-
 naer strāghelicht / daer naer noch strāghelidiere / naer de grootte quantiteit
 of qual-

Het volgieten met water was een in onze streken bekende folter-
 techniek. - Gravure uit een 16de-eeuws rechtsboek.

Om 21 uur 's avonds werd ze in de halsband gezet.

Dit betekende dat ze op een bank werd geplaatst in het midden van de kamer, waarna men een ijzeren band, van binnen met scherpe pinnen voorzien, rond haar hals deed.

Deze band werd verbonden met koorden aan ringen in de vier hoeken van de kamer.

Het was voor het slachtoffer in die omstandigheden onmogelijk te veranderen van positie of te slapen, gezien hierdoor de hals op de scherpe punten viel en werd gekwetst. Bovendien kon de beul door op één van de touwen te slaan, de punten in de hals doen binnendringen.

Aldus werd het slachtoffer soms dagen lang in dergelijke positie gehouden zonder te kunnen slapen.

Bovendien werd daarbij de gefolterde soms nog op een scherpe punt gezet i.p.v. op een bank, wat een bijkomende pijniging betekende.

Vanaf nu zullen de schepenen haar dagen lang doorlopend dag en nacht ondervragen. Volgens een beurtrol van ongeveer vier uur, bij loting bepaald, waren telkens twee schepenen constant aanwezig voor ondervraging.

We vinden volgende schepenen terug:

-Jan d'OVERLOOP;

-Ridder Jan van HAVESKERCKE, Heer van Zedelgem, die in 1611 schepen was voor het Oostkwartier van het Vrije en later nog burgemeester van het Vrije zou worden. Uit de procesbundel weten we dat hij zeer dik van gestalte was en één van de meest voortvarende schepenen. Uiteindelijk zou hij de eerste bekentenissen los krijgen;

-Achilles of Alexander SPRONCKHOLF;

- Guillaume FONCQ;
- François DE WILDE;
- Jonkheer Phillipus van AUXY, Heer van Lannoy;
- Philips DE DOPPERE;
- Jan VAN BLOMMENDAELE.

Stelselmatig begon Catelijne nu meer en meer te bekennen. Ze had wel degelijk DE VINCK bedreigd met een kwade doorn en VAN LENENDALE een schouderklopje gegeven, maar dit niet durven verklaren omdat ze vreesde dat men er iets verkeerd zou achter zoeken, terwijl ze hiermee geen kwaad had bedoeld.

Donderdagmiddag 24.11.1611 werd Catelijne voor het eerst onderzocht door dokter François RAPAERT en zijn zoon Pieter.

De geneesheren stelden vast dat ze in goede conditie verkeerde.

Tijdens hetzelfde onderzoek werd onder de lies een litteken gevonden waarvoor men geen verklaring vond. Men besloot de roomeester Mr. ROBERT (de pestmeesters werden roomeester genoemd, gezien zij een rode toga droegen) erbij te halen of het soms geen litteken was van de pest.

De ganse nacht bleef Catelijne opnieuw in de halsband en de vrijdagmorgen 25.11.1611 werd ze opnieuw onderzocht door dokter RAPAERT, die 's avonds terugkwam met pestmeester ROBERT, die meende dat het litteken inderdaad aan de pest te wijten was (in de pestbuil zat een etterende kern, die eerst moest rijpen en daarna los kwam, waardoor soms een diepe put in het vlees achterbleef).

Catelijne bleef in goede toestand en hield nog steeds onschuldig te zijn.

5. De duivel verschijnt ten tonele.

En dan gebeurt het.

Die vrijdag 25 november 1611 rond 21 uur hadden de twee schepenen van dienst, d'OVERLOOP en van HAVESKERCKE, zich tijdelijk afgezonderd om te gaan eten in de Grote Schepenkamer en Catelijne was achtergebleven met de beul Abraham Balsa en met de berijder Jan VAN DE KEERE.

Plots weerklonk er een gekraak en werden twee of drie harde slagen gehoord boven de balken van de zoldering.

Bijna terzelfdertijd zagen de berijder en de scherprechter de mond van Catelijne bewegen en met haar lippen een smakkende zoen geven, alsof ze iemand kustte met een natte smakzoen.

Onmiddellijk vroeg de beul haar of haar kameraad schoon was. Hierop lachte ze en zegde: "Hè hè hè, ghelyck een jonck peert dat neyen (=hinniken) zoude".

Daarop hoorde men opnieuw een gerucht gelijk een ver gerommel van de donder en een grote wind in de schouw. Het was alsof men hard schrobde met een grote steen over de gehele lengte van de zolder.

Terstond werd verslag uitgebracht aan de schepenen. Het was voor iedereen nu duidelijk dat de duivel zelf met de zaak gemoeid was.

De nacht bleef verder echter rustig en in de morgen van de 26e werd Catelijne, na reeds drie dagen in de halsband te zijn gebleven, opnieuw onderzocht door de dokters, die haar toestand nog goed vonden.

Nu ondervraagd door de burgemeester van het Vrije zelf, Jonkheer Heindric de VICQ, Heer van

Meulevelt (G. VANDEPITTE vermeldt in zijn studie RICKX als naam, maar dit schijnt onmogelijk te zijn gelet op de lijsten van de schepenen in het werk van BEAUCOURT de NOORTVELDE uit 1785), bekende zij enkel dat ze tegen Gabriël DE VINCK had gezegd dat ze hem een doorn in de weg zou leggen.

Hierop werd besloten de foltering te verstrakken en Catelijne op een stoel zonder steunen in de halsband te stellen.

Men besliste dat ze nog een dag aldus zou gekweld worden. De volgende dag zou men nog eenmaal dreigen met duimschroeven en geselingen en als dit niet hielp zou ze uit de folterkamer gelost worden en opnieuw in de gevangenis worden gezet tot men beslist had wat te doen.

Tijdens deze zaterdag 26 november 1611 blijkt Catelijne aan het dolen te gaan. Men mag niet vergeten dat ze dan drie dagen zonder slapen in de halsband zit.

Ze wordt precies zeer opgewekt en praat en lacht...

Tijdens het middagmaal, toen de schepenen opnieuw weg waren om te eten, had ze gelachen met de berijder van Moerkerke, Maerten HENDRICX, en had ze de beul zelfs haar vader genoemd.

Hij zorgde goed voor haar en ze zou hem zelfs wat drinkgeld geven (Het verslag vermeldt zelfs dat in haar beurs een penning van 12 stuivers min een oort, een penning van 5 groten en nog een andere munt staken). Zij zei hem dat ze compassie had met zijn vrouw, die zolang al alleen zat, en dat hij naar huis moest gaan en zich door iemand anders laten vervangen.

Ze sprak over haar pijn: de eerste was volgens haar de ergste geweest.

Die 26e november 1611 was er rond 20 u een nieuw optreden van de duivel. Hij liet zich horen door een grote slag juist boven het hoofd van Catelijne. De slag was harder dan deze van de vorige dag.

Onmiddellijk ging men zien of er iemand op de zolder boven de folterkamer was. De zolder bleek afgesloten te zijn en in veertien dagen door niemand betreden.

Met kaarslicht waren de ondervragers naar de zolder getrokken, maar er werd niets gevonden. De zolder werd opnieuw zorgvuldig afgesloten en de ondervraging voortgezet.

In de nacht van 26 op 27 november om 4 uur dreigde de schepen haar dat men haar nog 3 à 4 dagen zo in de halsband zou stellen en de berijder HENDRICKX riep haar op de waarheid te zeggen, waarna ze onmiddellijk van de foltering zou verlost worden.

Cateljne wees het aanbod af, maar liet weten dat ze iets wilde zeggen aan "dien vetten man", waarmee ze Jan van HAVESKERCKE, Heer van Zedelgem, bedoelde. Ze vroeg of men haar nog zou folteren door haar uit te rekken en voegde erbij dat ze iets wilde uitvinden om uit de pijn weg te geraken.

Haar weerstandsvermogen brokkelde dus langzaam af en Catelijne had wellicht besloten te bekennen om aan uitzichtloos lijden een einde te maken. Ze vroeg nog aan de berijder of ze diende te verklaren dat ze met de Boze te doen had, alhoewel het leugens waren.

Om 5 uur kwam de dikke van HAVESKERCKE opdagen en hij ging aanstonds tot ondervraging

over, terwijl schepen d'OVERLOOP zich verdekt opstelde.

Zonder verdere aarzeling vertelde Catelijne aan van HAVESKERCKE dat zij een maand voor haar gevangenneming op een avond, tussen donkeren en klaren, bij haar thuis voor het eerst "den Bozen" had gezien in de gedaante van een ruwharige hond van middelbare grootte. Dit was gebeurd nadat zij de wens had geopperd om te kunnen toveren om geld te maken.

Vanaf dat moment was Catelijne uiteraard verloren. Zij had dit wellicht ook zelf ingezien en er volgden nu een ganse reeks opzienbarende bekentenissen.

6. Bekentenissen.

Tijdens verdere ondervraging bekende Catelijne herhaalde relaties en contacten met de duivel.

Onmiddellijk gaf ze toe dat de Boze bij haar was geweest toen men in de folterkamer de verdachte geruchten en bonzen had gehoord. Ze had toen de duivel gezien in de folterkamer in de gedaante van een kind, zwart van kleur en zonder dat men door zijn benen kon zien. Hij had haar geschud, zonder haar aan te raken.

Gezien de bekentenissen kwam nu ook de pensionaris-rechtsgeleerde VAN MARCKE ter plaatse bij het onderhoor.

Met deskundigheid ontfutselde hij verdere bekentenissen.

Hij vroeg haar hoe de Boze noemde, die ze gezien had, waarop Catelijne "Jan" als antwoord

gaf.

Dit voldeed echter VAN MARCKE niet, gezien "Jan" geen duivelsnaam is, en hij drong verder aan. Gedwee gaf zij nu "Favoco" of "Faboco" op als de naam van de Boze die haar bezocht had.

Nadien veranderde zij evenwel nog een aantal keren deze naam.

Ongeveer terzelfdertijd kwam de vrouw van cipier van de gevangenis getuigen dat er zich vreemde dingen aldaar hadden voorgedaan de dagen dat Catelijne daar was opgesloten. Er werden kleine steentjes gegooid en medegevangenen waren ten zeerste verschikt geweest, gezien ze een zwart beest hadden gezien, gelijkend op een kat of een hazewind.

Hierop gaf Catelijne toe ook in de gevangenis de duivel ontmoet te hebben. Hij noemde dan echter "Wardo". Hij had haar geld aangeboden, maar ze zou geweigerd hebben. Hij had toegezegd haar niet te zullen verlaten.

In de folterkamer had ze hem wel degelijk gekust, hetgeen was gezien door de beul en de berijder.

Rond 17 uur zette schepen van AUXY, Heer van Lannoy, de ondervraging verder. Steeds maar "verbeterde" het verhaal van Catelijne.

Ze gaf nu toe dat de kwade geest Bardo haar op haar erf was komen bezoeken in de gedaante van een hond. In de gevangenis was hij aan haar verschenen als een jongen van 9 tot 10 jaar, gekleed in het zwart en met een zwarte hoed met een klein pluimpje erop. In de folterkamer tenslotte was hij teruggekomen en had hij haar gekust.

Hierop drong van AUXY aan op verdere bekentenissen. Volgens hem had Catelijne zeker dikwijls met de duivel geslapen en dit wilde hij horen.

Cateljne weigerde dit te bekennen. Schepen van AUXY zegde hierop dat ze niet beschaamd diende te zijn; ze waren slechts met hun tweeën alleen en onder getrouwde mensen...

Cateljne ging tot verdere bekentenissen over; eerst gaf ze toe eenmaal met de duivel geslapen te hebben in de gevangenis, nadien was dit reeds drie maal. Na lang aandringen liet ze weten dat het zaad van haar man beter smaakte dan dat van de duivel.

Men liet haar alleen en er werd overlegd door de burgemeesters de VICQ en Sylvester de NIEUWMUNSTER (burgemeester van het Westerkwartier), schepenen van wacht DE WILDE en VANDE WEGHE (wellicht is dit een vergissing en is Marius VANDEN BERGHE bedoeld, Heer van Gistel - zie lijst BEAUCOURT de NOORTVELDE) en de pensionaris VAN MARCKE.

Er werd beslist dat de tortuur zou vervolgd worden uiterlijk tot de volgende morgen om acht uur.

Schepen van HAVESKERCKE en pensionaris VAN MARCKE gingen opnieuw tot ondervraging over en er groeide een nieuw en volledig verhaal.

Ongeveer een jaar voor haar aanhouding was Catelijne mistroostig door het verlies dat ze door een soldatenbezetting had geleden. Hierop verscheen haar de Boze in de gedaante van een jongeling, helemaal in het zwart gekleed en met een hanepluim op zijn hoed. De jonge man zei haar niet bedroefd te zijn en beloofde haar te helpen,

ook financieel.

Hierop had ze met de duivel voor het eerst betrekkingen gehad. Het lichaam van de duivel was koud en zijn geslachtsdeel kleiner dan dit van haar man (en eveneens koud). Ze had er niet veel van genoten.

Sindsdien hadden ze herhaaldelijk betrekkingen. Zijn naam was Bardo. Hij had een zwart vel, een platte neus, een scheve mond en zijn voeten waren rond met pinnen eindigend op een klauw.

Na verdere aansporing gaf ze ook toe hem gezien te hebben in "de dansynghe op de plaetse van Loppem" en op de bruiloft van de dochter van WANDELE. De Boze had daar met haar gedanst en haar hand vastgehouden.

Hij had haar gevraagd God te loochenen, haar om te draaien in de Mis als de priester de Hostie verhief en zich niet op de borst te kloppen als hij het Heilig Brood brak.

Volgens hem was God een kwaadstoker en mocht ze ook geen wijwater nemen in de Kerk, vermits God dan bij haar zou komen.

De schepenen besloten hierop dat de zaak van aard was om een plaatsonderzoek te gaan doen.

Catelijne werd uit de folterkamer losgelaten en naar een afzonderlijke kamer gebracht. Zij vroeg een priester en er werd een toegestaan.

7. Onderzoek ter plaatse.

Twee schepenen begaven zich hierop met de nodige manschappen onmiddellijk naar Loppem.

Ten huize van Catelijne werd gezocht naar een wit doosje met poeder.

Overall werd gezocht: in de koestal, de kelder, de spinde en tussen het latwerk. Ook de aanwezige oude man Clement en het dochterje van ongeveer acht jaar oud kregen opdracht mee te zoeken. Het kind werd ondervraagd en meende dat haar moeder dergelijk doosje had weggegoorpen.

8. Verdere bekentenissen.

Intussen was Catelijne opnieuw in de halsband gezet, die nu enorm pijn deed. Ze klaagde hevig. Men drong aan op nieuwe bekentenissen.

Ze gaf nu toe dat ze de Boze wel al tien jaar kende.

Ze had kennis gemaakt met hem een jaar na haar huwelijk, toen ze nog in een bijgebouwtje op het erf van Pieter PANE op Loppem woonde.

Na een ruzie met PANE had ze mokkig rondgelopen en dan had ze voor het eerst de in het zwart geklede jongeling gezien. Vreemd genoeg had haar kindje dat bij haar was niets gezien.

De jonge man bood haar aan geslachtsbetrekkingen te onderhouden. Hij zou haar geld geven. Ze aarzelde eerst daar ze gezien had dat hij klauwen had en ze dus vermoeden kon dat hij de duivel was.

Tenslotte had ze toch toegegeven en zich neergezet in het stro, waar hij haar genomen had.

Hij was maar zo groot als een jongen van 10 jaar, maar had al een gans gerimpeld gezicht.

Sindsdien bezocht hij haar ongeveer tweemaal per week, waarbij ze meestal sexuele omgang hadden. Toen ze zeven jaar geleden was ver-

huisd, was hij een drietal maand weg gebleven. Toen hij terug verscheen, had hij gezegd dat hij overal naar haar had gezocht.

Ze had met hem ook heksensabbatten bezocht.

Deze vonden plaats op het veld tussen het huis van Pieter PANE en de kasteelbrug van Tillegem.

De plechtigheid vond plaats op een veld, waarvan op de vier hoeken een mei was gezet. Er werd daar een zwarte mis opgedragen door een grote Boze in een zwarte kazuifel van lijnwaad, waarvan de slip door een zwart kleintje werd vastgehouden.

De kelk was een grote uitgeholde raap, waarin water was in plaats van wijn. Een rond stukje raap werd als hostie omhooggeheven.

De zwarte mis duurde korter dan een gewone mis en nadien werd er gedanst. Eten was er ook op een lang bard dat op stukken rustte en waarop brood, vis en rapen lagen, alsook een weinig vlees.

Het voedsel lag in potscherven en er waren ook lepels.

Na de mis werd alles in de struiken weggeborgen.

Het was haar wel opgevallen dat ze bij haar thuiskomst nog grote honger had, alhoewel ze daar gegeten had.

Er waren op die feesten zowel wijfjes- als mannetjesduivels en ook nog enige gewone vrouwen die ze niet kende.

Verder ondervraagd kon ze zich herinneren dat er ook een zwart en wit gevlekte bok aanwezig was op die feesten. Het ganse gezelschap had hem eerbiedig op de kop gekust. Zij had dit ook

gedaan.

Tenslotte kwamen ook de ziektes te pas, waarmee de zaak was begonnen.

Cateljne gaf nu toe in het bier van SEYE een poeder gedaan te hebben, waardoor hij ziek was geworden (Hetgeen uiteraard onzin was, gezien SEYE precies niet had willen drinken...!).

Ze had dit poeder van een zeker Janneken gekregen, dat ze niet van toenaam kende, en wist dat het diende om iemand te doen lijden, zonder ervan te sterven.

Ook van Bardo had ze een kruid gekregen met wortel en bladeren om de beesten ziek te maken. Dat had ze in de stal van haar woning verborgen, maar ze had het niet gebruikt.

Men verweet haar onmiddellijk dat ze niet meer oprecht was en nog verder in de halsband zou moeten blijven.

Ze vroeg eerst de garantie dat ze na het vertellen van het verder verhaal uit de halsband zou mogen. Dit werd haar gegeven.

Hierop bekende ze dat ze het poeder had gekregen van Bardo nadat ze in ruzie was gekomen met Gillis DE BANE.

Ze had het echter niet gebruikt tegen DE BANE, maar wel tegen SEYE gezien deze ten huize van WANDELE, die toen bij de Katelijnepoort te Brugge woonde, had gezegd dat zij een toveres was.

Ook VAN LENENDALE had ze met dit poeder ziek gemaakt en niet met een klopje op zijn schouder. Hetzelfde was gebeurd met de DE VINCK, die ze ook van het poeder had gegeven.

Ze ontkende echter de beesten van Pieter en Joos COPPENS vergiftigd te hebben. Deze vielen

als slachtoffer van de plaag, die dan trouwens ook acht van haar beesten had geveld.

Men vroeg haar of ze niet samengewerkt had met Tanne COPPERNOLLE uit Steenbrugge, die ook was opgesloten wegens toverij.

Catelijne ontkende iets met haar bedisseld te hebben.

Zij benadrukte ook dat alles buiten het weten van haar man was gebeurd.

Ze bekende ook dat de duivel haar eens drie steken had toegebracht met zijn klauwen, die littekens hadden nagelaten.

Het was gebeurd toen ze te bed lag met haar man en met een kind tussen hen in.

Bij een later onderzoek door dokter RAPAERT bleek inderdaad dat nabij de knoezel aan de binnenkant van haar linkervoet drie kleine tekkentjes waren, witachtig zoals bij een genezen wonde.

Geblinddoekt werd ze totaal onverwachts door de beul met een speld in de littekens geprikt. Ze bleek dit te voelen, gezien ze haar been in een reflex optrok.

Wel liep er water uit en dit vonden de schepenen zeer verdacht, ondanks het feit dat dokter RAPAERT dit normaal vond, gezien haar benen en voeten zeer gezwollen waren, dermate dat wanneer men er met de vingers in duwde, de putten erin bleven.

In de morgen van 30 november 1611 bevestigde Catelijne al hetgeen ze gezegd had. Ze ontkende echter nog steeds met klem de koeien van COPPENS te hebben vergiftigd.

9. Laatste verhoren.

Op 1 december 1611 werd Catelijne opnieuw uit de folterkelder gehaald en kreeg ze opnieuw bijstand van een priester.

Nochtans werd duidelijk gesteld dat men haar nogmaals zou folteren om haar medeplichtigen te kennen, alsook nog verduidelijking te vragen over sommige punten en over de dood van haar eerstgeboren kind.

Opnieuw ondervraagd preciseerde ze nog dat ze ook tweemaal met Bardo naar een zwarte mis was geweest op een plaats ongeveer een halve mijl van Loppem verwijderd en dit in de richting van Zedelgem.

Er was daar geen enkel huis te zien.

De zwarte mis was daar gedaan door een heel mager personage in een zwarte "schabbe" gekleed. De misdienaar was zwart, maar had geen mensengedaante.

Er was ook een bok, maar ze wist niet meer of hij horens had.

Nadien werd er opnieuw gegeten en gedanst. Ze kende niemand van de andere aanwezigen.

Bardo had haar nooit gevraagd kinderen te offeren en ze bleef erbij dat de dood van haar eerste kind geheel natuurlijk was voorgevallen en dit onmiddellijk na de geboorte.

De vroedvrouw had het gedoopt terwijl het lichaampje nog vastzat.

Dit was de intussen overleden vrouw van Pieter PANE geweest. Erbij waren nog aanwezig de eveneens overleden Tanne VAN TORRE, Peryne, de vrouw van François SEYE en Babeken, de vrouw van POMAERT, die nu nog te Loppem woonde.

Haar man was pas thuisgekomen na de verlossing en het kind was toen al overleden.

In die tijd was Loppem zonder pastoor. Er was discussie geweest of het kind in gewijde aarde mocht begraven worden, gezien het niet had geleefd. Pas op verklaring van Tanne VAN TORRE dat het kind geleefd had, werd dit toegestaan.

Alle bekentenissen werden haar nogmaals voorgelezen en ze verklaarde dat dit de volledige waarheid was.

Ze beklemtoonde wel dat haar dochttertje niets te maken had met de ganse zaak.

10. Veroordeling en executie.

De schepenen maakten thans kort proces met het verdere verloop van de zaak.

Op vrijdag 2 december 1611 werd Catelijne door de schepenen d'OVERLOOP en van HAVESKERCKE nogmaals gevraagd of ze de namen van haar medeplichtigen niet wilde bekend maken.

Men bracht haar nogmaals in de pijnkelder om haar te dreigen opnieuw folteringen aan te vatten.

Zij werd niet meer gemarteld, behoudens de duimschroeven, die haar werden aangedaan. Zij bleef bij haar verklaring dat ze geen van de andere vrouwen kende.

In zitting van dezelfde dag heeft de schepenbank van het Brugse Vrije dan vonnis geveld. Catelijne werd tot de vuurdood veroordeeld, nadat ze eerst gewurgd zou worden aan een staak en

haar verbrande lichaam zou op het Galgeveld worden ten toon gehangen.

"Den 2n december 1611 werd geresolveerd de gevangene met name Catelijne Verbauwen, huisvrouwe van Joos Spyns, te rechten metten viere datter de doot op volght, alvooren an een stake verworcht wesende en het doot lijven hanghen an een stake".

"Den 3n december 1611 waer de voorseyde sententie volcommen"...

De beul Abraham BALSА ontving voor de folteringen, de terechtstelling en de ophanging van het verbrande lichaam op het Galgeveld 60 pond parisis, zoals blijkt uit de rekening van het Brugse Vrije...

11. Proeve van situering.

Naar aanleiding van dit verhaal gingen wij na of het niet mogelijk was een aantal van de personen, die ter sprake komen in deze zaak, terug te vinden en zo mogelijk het voorval ook naar plaats te situeren binnen het Loppem van 1611.

Op basis van de studies van E.H. VERVENNE over de geschiedenis van Loppem konden wij inderdaad een aantal van de personen terugvinden en situeren, maar er blijven een aantal open vragen.

Vooreerst was een en ander te vinden over de hoofdfiguren uit dit drama:

+Zoals reeds gezegd was Catelijne VERBAUWEN

de vrouw van Joos SPINS.

Uit het strafdossier blijkt dat zij na 1600 met hem in het huwelijk was getreden.

Eerst hadden de jonggehuwden een onderkomen gevonden in een bijge- bouwtje op het erf van Pieter PANE op Loppem. De vrouw van Pieter PANE was trouwens ook vroedvrouw geweest voor het eerste kind van Catelijne VERBAUWEN, dat echter dood geboren was.

Het blijkt dat die Pieter PANE in 1603 op een hofstede woonde, eigendom van jonker Jan ANCHEMANT van het kasteel Breda en dat hij in 1606 buitenpoorter van Brugge werd. Er is een goede kans dat deze hofstede de herberg-hofstede "De Swarten Hoop" was (hoek Rijselstraat-Molendreef) welke op cijnsgrond was gebouwd van het nabijgelegen kasteel Breda en welke in 1581 beschreven wordt als toebehorende aan Lambrecht PANE.

+De familie SPINS-VERBAUWEN kon zich blijkbaar opwerken, want na enkele jaren konden zij afzonderlijk gaan wonen.

In het strafbundel vinden we een aantal indicaties hieromtrent, nl. enerzijds het feit dat ze een hoeve in pacht hadden samen met Pauwel VAN HOVE (wat immers de rechtstreekse aanleiding was van gans deze zaak) en anderzijds het feit dat ze bij een veeziekte 8 van hun beesten verloren, wat er toch op wijst dat zij een behoorlijke veestapel hadden en dus niet zonder middelen waren.

Bovendien blijkt nog dat Joos SPINS in 1603 pachter was van kerkland en 100 roeden land bezat op de Sysen.

+Waar zouden Catelijne VERBAUWEN en Joos SPINS ten tijde van het gebeuren te Loppem

gewoond hebben?

We kunnen dit niet met zekerheid vaststellen.

Aanduidingen zijn wel de vermeldingen in het strafbundel dat Gabriël DE VINCK en Pauwel VAN HOVE burens waren en dat ze samen met deze laatste een hofstede in pacht hadden.

Over Gabriël DE VINCK konden we niets vinden, maar wel over Pauwel VAN HOVE.

Deze zou in 1590 pachter zijn geweest van het Hof van Steelant in de Rijselstraat en blijkt in 1624 pachter te zijn van de hofstede van het pastoriegoed (thans Groot Kasteel te Loppem). Het is echter niet bekend wanneer Pauwel VAN HOVE van het ene goed naar het andere zou zijn getrokken, zodat ook niet met zekerheid kan bepaald worden welk goed het gezin SPINS-VERBAUWEN met hem gezamenlijk in pacht had.

De ligging van beide landgoederen duidt er wel op dat Catelijne VERBAUWEN dicht tegen de dorpsplaats van Loppem zou hebben gewoond.

Opvallend is wel dat in 1659 een deel van hetzelfde pastoriegoed nog wordt gebruikt door Jacob SPINS, zijnde de zoon van Joos SPINS. Hieruit zou men kunnen argumenteren dat wellicht dit pastoriegoed destijds gezamenlijk was gepacht door PAUWELS en SPINS.

Anderzijds wordt dit echter schijnbaar tegengesproken door het feit dat in 1603 Gillis DE BANE nog zeker de hofstede het pastoriegoed bewoonde en daarvan slechts zou vertrokken zijn om in 1613 de herberg De Zwaan over te nemen. Van deze Gillis DE BANE is trouwens sprake in de strafbundel. Ook hij lag blijkbaar in ruzie met Catelijne VERBAUWEN.

Uit het strafbundel blijkt duidelijk dat DE ZWAAN in 1611 nog werd uitgebaat door Jan WANDELE. Deze was erfgenaam van de vorige eige-

naar-uitbater Jan VAN WYPE, net als Gillis DE BANE overigens die in 1613 de andere medeërfgenenamen uitkeert en de herberg overneemt.

Heeft Gillis DE BANE tussen 1603 en 1613 nog ergens anders gewoond, zodat Pauwel VAN HOVE en Joos SPINS toch al gezamenlijk het pastorie-neerhof konden pachten? Of lag het gezamenlijke pachtgoed nog ergens anders en kwam Pauwel VAN HOVE pas na 1613 naar het pastoriegoed?

Het blijven open vragen...

Ook een aantal van de andere figuren uit het strafdossier vinden we terug:

+Pieter COPPENS bewoonde het groot Magdale-nagoed (nu Stuivenberge 1), dat hij tot 1621 uitbaatte samen met zijn broer Joos.

Het is over hun dieren dat de betwisting rijst of ze al dan niet door Catelijne waren betoverd en het was Pieter COPPENS, die door Catelijne bij de kraag was gevat en ziek was geworden.

Zelfde Pieter was kerkmeester en zijn naam stond in het brons van de nieuwe klok van 1626 gegoten. In de jaren 1630-'31 was hij zelfs hoofdman van de parochie. Hij stierf omstreeks 1650.

+François SEYE was gehuwd met Peryne MEYAERT en eigenaar van de hofstede "De Eeninck" (woning thans naar Bokrijk overgebracht), die hij aankocht in 1605. Hij stierf in 1638.

+Jan WANDELE uit Brugge baatte, zoals gezegd, na de dood van Jan VAN WYPE de herberg de Zwaan (Dorp 5) uit totdat Gillis DE BANE in 1613 de andere erfgenamen uitkeerde en de uitbating overnam.

Gillis verkocht de herberg terug in 1623.

Merkwaardig is wel nog dat deze herberg, waar zovele taferelen uit de voorgeschiedenis van deze zaak zich hadden afgespeeld, van 1653 tot 1668 werd uitgebaat door de zoon Jacob SPINS, gehuwd met Anna SLAMBROUCK. Deze zoon had tevoren de hofstede Sysen uitgebaat, waar vader Joos SPINS trouwens ook land bezat.

+Guillaume DE CLERCQ tenslotte was de pachter van het Klein Magdalenagoed dat hij diende herop te bouwen na de Geuzentijd in 1591. Hij bleef slechts op het goed tot 1605, wat wellicht de reden was waarom de knecht Jacob VAN LENENDALE van bij hem wegging naar Jan MEYAERT, de rijkste inwoner van Loppem en wonende op Westhove.

Ondanks de nog openstaande vragen toont deze situatieschets duidelijk aan dat de zaak VERBAUWEN in de toenmalige Loppemse dorpsgemeenschap een enorme opschudding moet veroorzaakt hebben; het ging wel degelijk over een confrontatie tussen eigen en gekende Loppemse mensen, die eerder tot de betere laag van de dorpsbevolking behoorden.

Zo iets kan dan ook zeker niet onopgemerkt zijn voorbijgegaan.

12. Slotbeschouwingen.

Historici halen diverse verklaringen aan voor de heksenvervolging in West-Europa. Wie echter de individuele gevallen zelf leest, zoals dit van Catelijne VERBAUWEN, blijft hierdoor weinig voldaan.

Het blijkt een feit te zijn dat in periodes van

de geschiedenis een collectieve angst en verdwazing zich meester kan maken van de volksmassa en dit met de meest wreedaardige gevolgen. Ook nog zeer dicht bij ons kunnen we zo iets aanduiden; denken we maar aan de Jodenvervolging tijdens het Nazisme.

De heksenwaan leefde echt onder de mensen. De bevolking van Loppem en ook de rechters zelf geloofden werkelijk dat Catelijne VERBAUWEN een heks was en omgang had met de duivel.

Wanneer we de verschillende verhoren volgen en bijna voelen hoe de gefolterde meer en meer gefantaseerde verhalen opdist om toch maar uit de halsband los te geraken, is het bijna niet te geloven dat dit voor de rechter onopgemerkt bleef.

Wellicht komt het doordat de rechter zelf rotsvast in de hekserij geloofde. We mogen daarbij niet uit het oog verliezen dat alle ondervragingen zich afspeelden in duistere kelders met gebrekkig licht. Duisternis geeft aanleiding tot fantasie. Deze fantasie speelde hier zeker een rol; denken we maar aan de slagen, die men meende te horen en onmiddellijk in verband bracht met de Boze.

Het geval van Catelijne VERBAUWEN is geen uitzondering. In andere steden deed zich precies hetzelfde voor.

Welke ook de toegepaste foltermethode was, vele vrouwen gingen door de knieën en bekenden omgang met de duivel.

Daarbij gaven ze een voorstelling weer van de Boze, zoals ze die zelf kenden uit het volksgeloof en hun "bekentenis" sterkte dan opnieuw dit volksgeloof, dat zich bevestigd voelde.

Typisch waren voorstellingen zoals een jonge

man in het zwart verkleed en met een pluim op de hoed, het beloven van geld, de bokkepoten, het vragen om het geloof af te zweren, het verschijnen in de gedaante van een hond, enz.

Ook de naam "Bardo" genoemd door Catelijne was niet nieuw.

In andere heksenprocessen treffen we o.a. verwante namen aan, zoals Bardas (Millen, 1573) of Barlebas (Kozen, 1593).

De heksensabbat of zwarte mis was eveneens klassiek. Daarop was steeds de bok aanwezig en werd gegeten en gedanst.

Het valt wel op hoe Catelijne moedig poogt anderen buiten de zaak te houden.

Zij verzekert dat haar man en dochttertje van niets weten.

Dit was geen overbodige maatregelen, want soms werden de dochters van de heks mee verbrand. Zo werden in Ieper in 1593 op de Markt grootmoeder, dochter en kleindochter verbrand en te Spa was dit in 1581 voorgevallen met een vrouw, haar grootmoeder, haar vader, twee van haar zusters en een broer!

Maar ook geeft zij geen enkele naam op van medeplichtigen of vrouwen die ook op de heksensabbat zouden aanwezig geweest zijn, zelfs niet wanneer ze enkele uren voor haar dood nog opnieuw met foltering wordt bedreigd en zelfs in de folterkamer wordt gebracht en nog de duim-schroeven aangedaan.

Dit was niet steeds zo. Soms namen de heksen, die voelden dat ze verloren waren, weerwraak door een ganse rij andere vrouwen op te sommen, die dan meteen ook in grote moeilijkheden zaten en soms ook de brandstapel bestegen. Ofwel was

de vrouw zo gemarteld dat ze gewoon enkele namen zei om ervan af te zijn... Aldus rees in 1595 grote consternatie in Ninove toen een vrouw tijdens een foltering de echtgenote van een schepen opgaf als aanwezige op een heksensabbat. Deze vrouw behoorde tot een invloedrijke familie, maar desondanks werd ze toch aangehouden, gefolterd en verbrand.

Catelijne VERBAUWEN heeft niemand genoemd. Zelfs weigerde ze in te gaan op een suggestie tegenover een Steenbrugse vrouw die op dat moment ook al in de gevangenis zat wegens toverij.

Dit getuigt zeker van moed in haren hoofde.

Wij zouden dan ook dit verhaal willen afsluiten met een blijk van hulde aan deze vrouw uit ons midden, die onschuldig op een verschrikkelijke wijze geslachtofferd werd aan collectieve waanzin en wreedheid. Onze gemeenschap is haar dit eerherstel verschuldigd.

BRONNEN.

De algemene gegevens zijn vooral gesteund op:

-CUMPS, L., Sagenverzameling uit de streek van Zuid-Brugge, Veys, Tielt, 1970.

-DE DAMHOUDER, J., Practycke ende handbouck in criminele zaeken, Leuven, 1555, p. 84 en 100.

-MAES, L. Th., "Un procès de sorcellerie en 1642, évalué à la lumière de récentes études européennes", in Studia Mechliniensia, 1976, p. 243-268.

-MORTIMER, J.F., Doodstraf, Orion, Brugge, 1977.

-VAN CAENEGHEM, R.C., Geschiedenis van het

strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVE eeuw, Koninklijke Academie, Brussel, 1954, p. 84-85.

-VANHEMELRYCK, F., Heksenprocessen in de Nederlanden, Davidsfonds, Leuven, 1982.

-VANYSACKER Dries, "Bisschop Matthias Lambrecht en een geval van hekserij te Brugge in 1596", in Handelingen van het genootschap voor geschiedenis, 1987, p. 71-75.

Voor de gegevens omtrent de burgemeesters en schepenen van het Brugse Vrije werd gesteund op: -BEAUCOURT de NOORTVELDE, Jaer-boeken van den lande van den Vryen, deel II, Brugge, 1785.

Het proces zelf berust in het Rijksarchief te Brugge, Brugse Vrije, Reg. 17042, folio 46-93.

Wij baseerden ons op de weergave in:

-VANDEPITTE, G., "Van heksen en de Boze Vijand", in Rond de Poldertorens, 1980, 147-177.

De gegevens omtrent de Loppemse personen en situatie ontleenden wij aan de studies van A. VERVENNE en vooral zijn werk Oude hoeven, herbergen en molens te Loppem, 1976.

EENIGHE GEWOONELIJKE EN BUYTENGEWOONELIJKE

VOORVALLEN TE ZEDELGEM

Eddy KYNDT

Wanhoopsdaad - Op den 31sten meye is den genaamden Corinus Vanhoorn oud 56 jaren, werkman en ingezetene dezer gemeente, in den avond opgehangen gevonden geweest in zijne woonst. De oorzaak van deze schielijke dood is onbekend.

Landlooperij - Juli 1827 is den genaamden Augustinus De grande, zoon van Pieter Degrande, binnen de gemeente Sinte Pieters bij Brugge, in het afkoomen van het Noorden alwaar hij werk gaan vraagen was, aangehouden door den veldwagter aldaar, en wel omdat hij in een buitengewoon geval en voor den oogenblik onvoorzien van geld was, aan eene hofplaats eenige eetwaren gevraagd heeft. Daar den voornoemden

Pieter Degrande van goed gedrag is en zig nimmer aan de bedelarije geeft en bovendien in staat is te voorzien in den onderhoud van zijn huizezin wordt zijne vrijheidstelling gereclameerd bij het Bedelaarswerkhuis te Brugge.

Geldinzameling - Juli 1827 - Binnen de gemeente van Zedelghem werden er geene gelden opgehaald ten behoeve der noodlijdende door de laatste overstromingen in Gelderland.

Kansspelen - Onzen veldwagter heeft binst de week gedurende de Kermis van september 1827 dezer gemeente, al de voorwerpen tot een kansspel dienende, van eenen kramer met naam Jacobus Bonte

afgenomen en ten laste van dien persoon eenen proces verbaal opgemaakt.

Diefstal - Op den 19sten januari 1828 wordt er eene diefte begaan van verscheidene effecten uit de schuur van Karel Puype dezer gemeente. Uit de schuur die was sluitende met eenen loozen nagel is ontnomen twee linwater beddezakken, twee grouwe linwater slaplakens, twee oorkussens, twee werke sargien, eenen blauwen laken broek en een wolle gestripte stof ondervest.

Puype heeft vast vermoeden dat deze diefte begaen is door zekeren Joannes Blanckaert, werkmán alhier woonagtig. Op welke verklaring den Assessor (schepen) vergezeld door den veldwagter zich begeven heeft ter woonste van Blanckaert en al de hier vooren vermelde goederen aldaar gevonden heeft, de welke Blanckaert bekend, genomen te hebben om de naakteheid zijner kinderen te kunnen dekken.

Watervrees - Op 20 februari 1828 heeft den hond van Pieter Roose, koeyboer te Aertrijcke, zich binnen deze gemeente vertoont, aangedaen van de watervrees en heeft verscheidene andere honden alhier gebeten. Twee ingezetenen welke hunne honden verdagt zijn gebeten te wezen, zijnde Joannes Storme, die zijnen hond dadelijk doen dooden heeft, en Philipus De Leye, die houdt staan dat zijnen hond niet gebeten te zijn, heeft denzelven opgesloten en bovendien op sterke ketting gelegd. Den veldwagter werd belast dagelijks dezen hond te gaan bezigtigen en indien hij de minste tekenen van watervrees aan hem bevinden zelve op staande voet te doden.

